

בס"ד, טבת תשפ"א

דבר תורה לפרשת וארא – ד"ר מירב סויסה

ממה בני ישראל אמורים להיגאל?

בפרשת וארא בולט התיאור של הכבדת לב פרעה אל מול המכות הניחתות עליו. פעם אחר פעם התורה מתארת איך פרעה נעתר לבקשת משה לשחרר את בני ישראל ממצרים, ואיך הוא "מתחרט" על כך, לאחר שסרה המכה, ומסרב לשלח את בני ישראל ממצרים. הנימקו החוזר ונשנה בפרשה לסירוב של פרעה הינו: (שמות פרק ט פסוק יב) "וַיִּחַזַק יִקְנֹק אֶת לֵב פְּרַעֲהוּ וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְקֹנֵק אֶל מִשָּׁה".

מדוע ה' מעוניין לחזק את לב פרעה? ההסבר מופיע בתחילת הפרשה (פרק ז פסוקים ג-ה): "וַיֹּאֲבִי אֶקְשֶׁה אֶת לֵב פְּרַעֲהוּ וְהִרְבִּיתִי אֶת אֹתֵתִי וְאֶת מוֹפְתֵי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם: וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵכֶם פְּרַעֲהוּ וְנִתְתִּי אֶת יָדִי בְּמִצְרַיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת צְבָאתִי אֶת עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשִׁפְטִים גְּדֹלִים: וְנָדַעְוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי יְקֹנֵק בְּנִטְתִּי אֶת יָדִי עַל מִצְרַיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם".

מסתבר כי ליציאת מצריים מטרה נוספת מלבד הוצאת בני ישראל ממצרים, והוא קידוש שמו של ה' בקרב המצרים. בצד הגאולה של ישראל ממצרים ה' מוביל מהלך רוחני של הכרת העולם באלהותו של ה'.

מה חלקם של עם ישראל במהלך רוחני שכזה?

מסתבר שגם בני ישראל אמורים לעבור מהלך רוחני של הכרה באלוהותו של ה'.

נקודת המוצא האמונית של בני ישראל בתחילת ספר שמות הינה ירודה מאוד. לאחר שנים של עבדות וסבל, שבהם הולכים בני ישראל ומתרחקים מאמונת אבותיהם, בנקודת הפתיחה של ספר שמות – נראה שבני ישראל רחוקים מאוד מה', עד כדי שהם אפילו לא מכירים אותו.

ישנן לכך מספר ראיות, נציין כמה מהן:

- כאשר בני ישראל זועקים מן העבודה הקשה – הם לא פונים לה', אלא זועקים מכאב, אבל לא יודעים לפנות את זעקתם לה'. (פרק ב פסוק כג): "וַיִּהְיֶה בִּימֵי הָרְבִים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֶבְדָּה וַיִּזְעֲקוּ וַיַּעַל שׁוֹעֲתָם אֶל הָאֱלֹהִים מִן הָעֶבְדָּה". הזעקה מגיעה אל ה', והוא שומע, אבל מבחינתם – הם אינם זועקים אל ה', אלא זועקים מתוך כאב. מדוע? אולי משום שבתודעה שלהם אין נוכחות של ה', שהם כל כך רחוקים ממנו שאפילו בעת צרתם הם אינם יודעים לפנות אליו.
- כאשר ה' מטיל את השליחות על משה, משה סבור שבני ישראל לא ידעו מה שמו של ה': (פרק ג פסוק יג): "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָאֱלֹהִים הִנֵּה אֲנֹכִי בָּא אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתִּי לָהֶם אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם שְׁלַחְנִי אֲלֵיכֶם וְאָמְרוּ לִי מַה שְּׁמוֹ מַה אֶמַּר אֲלֵהֶם". ההסבר לשאלתם של בני ישראל הוא בעובדה שהם אינם מכירים את שמו של ה' – וזאת משום שהם מאוד רחוקים ממנו, עד כדי שהם לא מאמינים בו.

לכן נראה שלא רק המצרים צריכים לעבור תהליך רוחני של הכרה באלוהותו של ה', אלא גם בני ישראל עצמם. בני ישראל נתונים מזה מאות שנים לשלטון פרעה העריץ, שהוא האלוהים השולט בגורלם ובגורל ילדיהם, ובידיו ההחלטה לחיים ולמוות, שהוא המשעבד אותם – למעשה הוא האלוהים שלהם. בני ישראל צריכים להשתחרר מאמונה בפרעה ובאליליו ולהאמין בה' שהוא מופשט רחוק בלתי נראה ומורגש.

ליציאת מצרים מטרה כפולה: לגאול את בני ישראל ממצרים, הן מבחינה חיצונית (מארץ מצרים ומהשעבוד הפיזי) והן מבחינה פנימית (מהאמונות האליליות שבהן הם אווזים).

השניות הזו בגאולת מצרים באה לידי ביטוי במדרש חז"ל המובא במסכת ברכות דף ט על יציאת מצרים:

דבר נא באזני העם וגו' - אמרי דבי רבי ינאי: אין נא אלא לשון בקשה, אמר ליה הקדוש ברוך הוא למשה: בבקשה ממך, לך ואמור להם לישראל; בבקשה מכם, שאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב, שלא יאמר אותו צדיק: ועבדום וענו אתם - קיים בהם, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול - לא קיים בהם. אמרו לו: ולואי שנצא בעצמנו. משל לאדם שהיה חבוש בבית האסורים, והיו אומרים לו בני אדם: מוציאין אותך למחר מבית האסורין ונותנין לך ממון הרבה, ואומר להם: בבקשה מכם, הוציאוני היום ואיני מבקש כלום.

על פי המדרש, מנקודת המבט האלוהית, יציאת מצרים היא מימוש ההבטחה לאברהם אבינו, היא ההוכחה לקיומו של אלוהים מנהיג העולם וההיסטוריה. אבל מנקודת המבט האנושית – עם ישראל מעוניין לצאת ממצרים ולא "להתעכב" שם על מנת לממש את הנבואה, למרות שיש בכך בכדי להעיד על קיומו של בורא עולם.

מלבד שהמדרש מצביע על קיומם של שני פנים של יציאת מצרים – הוא מצביע גם על סתירה ביניהם. המהלך הרוחני של קידוש שם ה' בעולם סותר את המהלך של גאולת ישראל הפיזית ממצרים, משום שהוא מעכב אותם שם.

הפער הזה מחדד את המטרה הכפולה שביציאת מצרים, ובגאולה בכלל:

המטרה האחת היא הטבה עם ישראל על ידי הוצאתם הפיזית מארץ מצרים.

המטרה האחרת היא קידוש שם ה' בעיני פרעה והמצרים, וגם בעיני בני ישראל עצמם.